

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองส่งผลให้สถานการณ์การเจริญเติบโตของเด็กไทยมีการเปลี่ยนแปลง โรคอ้วนในเด็กวัยเรียนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะเด็กนักเรียนในเขตเมืองมีน้ำหนักเกินเกณฑ์ถึงร้อยละ 15.4 (สำนักงานสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2551) เนื่องจากได้รับอิทธิพลการบริโภคอาหารในรูปแบบชาวตะวันตกจากอิทธิพลของสื่อโฆษณาต่างๆ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะของความเป็นเมืองซึ่งมีความเร่งรีบ แข่งขันในด้านเศรษฐกิจที่มาจากการประกอบอาชีพของผู้ปกครอง ลักษณะของครอบครัวที่ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้เด็กในวัยนี้ได้รับอาหารที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น ขนมกรุบกรอบ อาหารจานด่วน ล้วนแต่เป็นอาหารที่ประกอบด้วยแป้งและไขมันสูง ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดภาวะโภชนาการเกิน หรือโรคอ้วนในเด็ก เด็กอ้วนเมื่อโตขึ้นก็จะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่อ้วน ภาวะโภชนาการเกินหรือโรคอ้วน คือสภาวะร่างกายที่มีน้ำหนักตัวมากกว่าปกติโดยมีการสะสมของไขมันใต้ผิวหนัง (กรมอนามัย, 2541) ทำให้ส่งผลกระทบต่อในด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย ได้แก่ การอุดตันของท่อทางเดินหายใจระหว่างที่นอนหลับ (Sleep apnea) โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคกระดูกและข้อเสื่อม โรคเบาหวานในเด็ก โดยเฉพาะโรคเบาหวานชนิดที่หนึ่ง อีกทั้งยังกระทบด้านจิตใจเนื่องจากเด็กที่อ้วนมักขาดความมั่นใจในการเข้าสังคม ไม่ได้รับการยอมรับ โดนเพื่อนล้อหรือกลั่นแกล้ง ทำให้เกิดความอับอาย หดหู่ ซึมเศร้า รังเกียจตัวเอง และมองโลกในแง่ร้ายซึ่งมีแนวโน้มที่อาจทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตตามมา

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ร่างกายมีน้ำหนักมากเกินขนาด เนื่องมาจากการทานอาหารมากกว่าที่ร่างกายจำเป็นต้องใช้อาหารส่วนเกินนี้เมื่อร่างกายใช้ไม่หมดจะถูกเก็บสะสมไว้ในร่างกายในรูปแบบของไขมันเป็นปัจจัยเสี่ยงของโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง โรคระบบหัวใจและหลอดเลือด และมะเร็ง ภาวะอ้วนลงพุงมีความสัมพันธ์กับภาวะต้านอินซูลิน และโรคระบบหัวใจและหลอดเลือด ภาวะอ้วนจึงมีผลทำให้มีสุขภาพลดลง จากการเกิดโรคเรื้อรังมีผลต่อคุณภาพชีวิตและความสูญเสียทางเศรษฐกิจเนื่องจากเพิ่มค่าใช้จ่ายทางสุขภาพ ภาวะพิการและการตายก่อนวัยอันควรจากสถิติที่รวบรวมได้ในหลายประเทศพบว่า คนที่รับประทานมากเกินไปจนเป็นโรค

อ้วนนั้นมักอายุสั้นมีความต้านทานโรคต่ำและติดโรคน่ากลัวมีอัตราการป่วยและการตายสูงเนื่องจากเป็นโรคหัวใจ นอกจากนี้ยังมีความโน้มเอียงที่จะเป็นโรคปวดข้อโรคเกี่ยวกับต่อมต่าง ๆ ในร่างกายผิดปกติโรคกระเพาะอาหาร และลำไส้อักเสบได้ง่าย (กรมอนามัย, 2544) บุคคลเหล่านี้ มักเป็นอันตรายได้ง่าย เมื่อเกิดมีการผ่าตัด และเกิดภาวะแทรกซ้อนอื่น ๆ ในขณะที่ตั้งครรภ์ หรือคลอดบุตร คนอ้วนมักอึดอัด เคลื่อนไหวไม่สะดวก เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย มักเหนื่อยง่าย ปวดศีรษะ และมีปัญหาเกี่ยวกับการทรงตัว สุขภาพจิตไม่ดี เพราะแต่งกายให้สวยงามได้ยาก และมักมีปัญหาเกี่ยวกับการถูกล้อเลียน นอกจากนี้ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2552) สำรวจพบว่าเด็กอายุระหว่าง 8-12 ปี จำนวนมากเป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 2 และอายุเฉลี่ยของผู้ที่เริ่มต้นเป็นโรคเบาหวานจะน้อยลงเรื่อยๆ และคนอ้วนมีโอกาสเป็นโรคเบาหวานสูงกว่าคนไม่อ้วน 7 เท่า

จากรายงานขององค์การอนามัยโลกในปี.ศ. 2552 พบว่าเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ทั่วโลก มีจำนวน 22 ล้านคนที่น้ำหนักเกินเกณฑ์มาตรฐาน ส่วนประเทศไทยมีจำนวนเด็กอ้วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้จากผลการสำรวจภาวะโภชนาการของเด็กไทยในวัยเรียน จากสถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2552 พบว่า ภาพรวมเด็กช่วงชั้นอนุบาลอายุ 0-5 ปี มีภาวะอ้วนร้อยละ 4 ช่วงชั้นประถมศึกษาอายุ 6-14 ปี ในเขตเมืองพบภาวะอ้วนร้อยละ 9.5 เยาวชนในเขตเมืองอายุ 15-18 ปี พบภาวะอ้วนร้อยละ 17.7 และในการสำรวจสุขภาพเด็กไทยอายุ 1-14 ปี ครั้งที่ 4 (การสำรวจสุขภาพคนไทยโดยการตรวจร่างกาย-สุขภาพเด็ก, 2552) เปรียบเทียบภาวะน้ำหนักเกินเกณฑ์ส่วนสูง จำนวน 540,000 คนหรือร้อยละ 4.7 มีน้ำหนักเกินหรือเริ่มอ้วน และอีก 540,000 คนหรือร้อยละ 4.6 อ้วน เด็กเหล่านี้จะเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพหลายระบบ โดยเฉพาะเบาหวานชนิดที่ 2 ซึ่งพบสูงขึ้นมากในช่วง 20 ปีนี้ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างวัย เด็กทุกกลุ่มอายุมีความชุกของภาวะน้ำหนักเกิน (เริ่มอ้วน) และอ้วนสูงกว่าภาวะผอม เด็กอายุ 12-14 ปี มีความชุกภาวะน้ำหนักเกินและอ้วนรวมกันสูงสุด ร้อยละ 11.9 รองลงมาเป็นเด็กอายุ 6-11 ปี ร้อยละ 8.7 และ 1-5 ปี ร้อยละ 8.5 ตามลำดับ ในอนาคตเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่จะโตเป็นผู้ใหญ่ที่อ้วน เด็กที่อ้วนเมื่ออายุ 6 ขวบขึ้นไปจะมีโอกาสเป็นผู้ใหญ่ที่อ้วน ร้อยละ 25 และเด็กอ้วนอายุ 12 ขวบ เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะมีโอกาสอ้วนได้มากถึง ร้อยละ 75 เด็กที่อ้วนร้อยละ 30-80 เมื่อเติบโตขึ้นมักป่วยด้วยโรคหัวใจและหลอดเลือด โรคเบาหวาน และโรคความดันโลหิตสูง กลายเป็นอนาคตของชาติที่มีโรคเรื้อรังรุมเร้า นอกจากนี้เด็กอ้วนที่ขาดวิตามินและแร่ธาตุอาจตรวจพบได้ยาก การที่พบโรคอ้วนเพิ่มขึ้นเป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพและเป็นภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอย่างยิ่งของประเทศ องค์การอนามัยโลกยังรายงานอีกว่า ค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคอ้วนคิดเป็นร้อยละ 0.2-1.2 ของผลผลิตมวลรวมของประเทศที่พัฒนาแล้ว มีการประมาณว่าโรคอ้วนจะเป็นภาระกับผลผลิตมวลรวมของประเทศที่กำลังพัฒนาสูงถึงร้อยละ 1.1-2.1

ซึ่งหากไม่รีบแก้ไข ภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากโรคอ้วนนี้อาจทำให้เศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนาหยุดชะงัก

จากการศึกษาด้านระบาดวิทยาของเด็กทารกแรกเกิด-5 ปีของประเทศอังกฤษ ฟินแลนด์ อินเดีย และจีน Barker และคณะสรุปว่าเด็กที่มีภาวะขาดสารอาหารในครรภ์มารดาและในช่วง 2 ปีแรกแล้วอ้วนที่อายุ 5 ปี เสี่ยงต่อโรคหัวใจและหลอดเลือด เบาหวานประเภท 2 และความดันโลหิตสูงเป็น 2 เท่า ของเด็กที่เจริญเติบโตปกติ

สำหรับจังหวัดอุดรดิตถ์ ข้อมูลภาวะโภชนาการและข้อมูลสรุปผลการเจริญเติบโตของเด็กวัยเรียนปี 2552 พบว่าอำเภอเมืองมีจำนวนนักเรียนที่มีน้ำหนัก/ส่วนสูงอยู่ในช่วงเริ่มอ้วนถึงอ้วนจำนวน 1,923 คน จากนักเรียนทั้งหมด 15,314 คน คิดเป็นร้อยละ 10.5 และในปีการศึกษา 2553 พบว่า เด็กวัยเรียนมีปัญหาโภชนาการเกิน จำนวน 6,409 คน คิดเป็นร้อยละ 13.9 และอำเภอเมืองมีจำนวนนักเรียนที่มีน้ำหนัก/ส่วนสูง อยู่ในช่วงเริ่มอ้วนถึงอ้วน จำนวน 1,667 คน จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 16,185 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3(สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรดิตถ์,2552,2553) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ที่กำหนดไว้ไม่เกินร้อยละ 7 (คู่มือโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ) และกองโภชนาการ ได้กำหนดเป้าหมายนักเรียนมีภาวะโภชนาการไว้ไม่เกิน ร้อยละ 10 (คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ กระทรวงสาธารณสุข,2544) นอกจากนี้จากการสำรวจน้ำหนักส่วนสูงของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลอุดรดิตถ์ ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2553 พบว่า มีนักเรียนที่มีภาวะโภชนาการเกิน จำนวน 334 คน จากนักเรียนทั้งหมด 2,162 คน คิดเป็นร้อยละ 15.4 โดยมีนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 ถึงร้อยละ 19.8 (โรงเรียนอนุบาลอุดรดิตถ์, 2553) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ และกองโภชนาการ ที่กำหนดไว้ร้อยละ 7 และ ร้อยละ 10 ตามลำดับ (คู่มือโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ, คณะอนุกรรมการจัดทำแผนโภชนาการ กระทรวงสาธารณสุข,2544) จากข้อมูลดังกล่าวอาจส่งผลทำให้เกิดปัญหาสุขภาพในระยะยาวได้ การควบคุมและป้องกันไม่ให้เป็นโรคอ้วน จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

การที่โรคอ้วนในเด็กอุบัติสูงขึ้นมากในเวลาอันสั้นอาจมีสาเหตุหลายประการทั้งจากการเลี้ยงดูเด็กในปัจจุบันที่ตามใจเด็กในด้านการบริโภค การใช้ชีวิตที่ไม่ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวร่างกาย และจากปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการกินมากกว่าการใช้พลังงาน จึงเป็นที่มาของการศึกษาเพื่อนำไปสู่การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อภาวะโภชนาการเกินของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นข้อมูลในการดูแลสุขภาพรวมทั้งหาแนวทางการลดความเสี่ยงต่างๆด้านสุขภาพและสนับสนุนให้มีพฤติกรรมควบคุมน้ำหนักที่เหมาะสมส่งผลให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพสมบูรณ์ พัฒนาการตามวัย สามารถปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความชุกของภาวะโภชนาการเกินในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลอุดรดิตถ์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อภาวะโภชนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลอุดรดิตถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

คำถามการวิจัย

1. ความชุกของภาวะโภชนาการเกินในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลอุดรดิตถ์ เป็นอย่างไร
2. ปัจจัยใดที่มีผลต่อภาวะโภชนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลอุดรดิตถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ ได้ทำการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านครอบครัว ที่มีผลต่อภาวะโภชนาการเกินของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2555 ทำการเก็บข้อมูลในช่วงระหว่าง สิงหาคม ถึง เดือน กันยายน พ.ศ.2554

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะโภชนาการ หมายถึง ปัจจัยส่วนบุคคล (ความรู้เรื่องการบริโภคอาหาร, พฤติกรรมการบริโภค, พฤติกรรมการออกกำลังกาย, การใช้เวลาว่าง) ปัจจัยด้านครอบครัว (ระดับการศึกษา, อาชีพ, รายได้ของผู้ปกครอง, การเลี้ยงดูบุตร, การจัดเตรียมอาหารในบ้าน, พฤติกรรมการบริโภคของผู้ปกครอง) ที่ทำให้ภาวะโภชนาการเกิน

ภาวะโภชนาการเกิน หมายถึง การเปรียบเทียบน้ำหนักกับส่วนสูงที่วัดได้ ณ ปัจจุบันที่ทำการศึกษาแล้วนำมาเปรียบเทียบกับกราฟแสดงน้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูง ของกองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ถ้าอยู่ในจุดที่เริ่มอ้วนขึ้นไป (มากกว่า +1.5 S.D.) ถือว่ามีภาวะโภชนาการเกิน

นักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่กำลังศึกษาภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2554 ใน โรงเรียนอนุบาลอุดรดิตถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

ผู้ปกครอง หมายถึง บุคคลที่เป็นหลักในการดูแลเลี้ยงดูใกล้ชิดนักเรียน

ความรู้เรื่องการบริโภคอาหาร หมายถึง ความรู้เรื่องการบริโภคอาหารของเด็กนักเรียน การรู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ดี มีคุณค่า ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ครบ 5 หมู่ เหมาะสมตามวัย และรู้ถึงประโยชน์และโทษ ของอาหารและเครื่องดื่มที่เลือกรับประทาน

พฤติกรรมการบริโภค หมายถึง กิจกรรมหรือปฏิกิริยาที่เกี่ยวข้องกับการรับประทานอาหาร ได้แก่ การกินอาหาร การดื่มเครื่องดื่ม การเลือกซื้ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม

พฤติกรรมออกกำลังกาย หมายถึง การเคลื่อนไหวออกแรงเพื่อทำกิจกรรมทางร่างกายเพื่อฝึกให้ร่างกายเคลื่อนไหวช่วยให้อวัยวะได้ทำงานและเจริญเติบโต ได้แก่ การเล่นกีฬา ,การทำงานบ้าน , การวิ่งเล่น

การใช้เวลาว่าง หมายถึง การออกกำลังกายและเล่นกีฬา , การดูโทรทัศน์, การใช้คอมพิวเตอร์
การนอนหลับ หมายถึง การใช้เวลาในการนอนหลับตอนกลางคืน

การจัดเตรียมอาหาร หมายถึง รายการอาหารที่จัดทำ จัดเตรียมเอง หรือการรับประทานอาหารนอกบ้าน ร้านอาหารจานด่วน และอาหารสำเร็จรูปในแต่ละมื้ออาหาร การปรุงอาหารรสชาติอาหาร ที่บุคคลในครอบครัวรับประทานเป็นประจำ

การเลี้ยงดูบุตร หมายถึง การทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียน ได้แก่การรับประทานอาหาร การใช้เวลาว่างร่วมกัน การเลือกซื้ออาหารให้นักเรียน

พฤติกรรมการบริโภคของผู้ปกครอง หมายถึง กิจกรรมหรือปฏิกิริยาที่เกี่ยวข้องกับการรับประทานอาหารของ พ่อ แม่ หรือผู้เลี้ยงดูนักเรียน ได้แก่ การกินอาหาร การดื่มเครื่องดื่ม การเลือกซื้ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียน สามารถนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนานโยบายการส่งเสริมสุขภาพ ด้านโภชนาการและกิจกรรมออกกำลังกายรวมทั้งการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับพฤติกรรมสุขภาพสำหรับนักเรียนในโรงเรียน และสามารถนำข้อมูลที่ได้รับไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโรงเรียนอื่น เป็นเครือข่ายโรงเรียนด้านการส่งเสริมสุขภาพและการศึกษาไปพร้อมๆกัน

2. นักเรียนสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเลือกรับประทานอาหารในชีวิตประจำวันได้ รวมทั้งสามารถเป็นแบบอย่างให้กับเพื่อนหรือบุคคลอื่นด้านการเลือกรับประทานอาหารให้มีภาวะโภชนาการที่ดี เหมาะสมตามวัย

3. เป็นแนวทางสำหรับผู้ปกครองในการวางแผนเลี้ยงดูบุตรหลาน ด้านโภชนาการและ กิจกรรมออกกำลังกาย เพื่อควบคุม แก้ไขปรับปรุง และส่งเสริมภาวะ โภชนาการของเด็กนักเรียน อย่างมีประสิทธิภาพโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งผู้ปกครองได้ แนวทางในการเป็นแบบอย่างด้านพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมแก่บุตรหลานซึ่งจะนำไปสู่ ครอบครัวที่มีสุขภาพที่ดี

4. ได้ข้อมูลพื้นฐานและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะ โภชนาการ ของเด็กนักเรียนอันเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทางด้านสาธารณสุข ในการวางแผนเพื่อพัฒนา สุขภาพด้านภาวะ โภชนาการของเด็กในวัยเรียนต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved